
AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“

1. SOTSIAALAINETE KAUDU KUJUNDAVATE ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU TOETAMINE

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhendada toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärke, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Kasutatakse saadud teavet ühiskonna probleemide üle arutlemiseks ja arvamuse avaldamiseks. Ollakse teadlikud kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning osatakse kasutada e-teenuseid. Ollakse teadlikud digivahendite rakendamisega kaasneda võivatest terviseriskidest ja veebi turvalisusest.

2. SOTSIAALAINETE LÕIMINGU RAKENDAMISE VIISID

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalsed, kultuurilised ja personaalsed tähendused.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Ainevaheline lõiming klassiti on läbi kirjutatud kooli lõimingukavas.

3. LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE SOTSIAALAINETES

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskust, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja

edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhitakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskkond ja meediakasutus. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

4. INIMESEÕPETUS

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatust ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine,

mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid. Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms. II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms. III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

I kooliaste

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

II kooliaste

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning

	järgib turvalise suhtlemise reegleid. 8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi. 9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust. 10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. 12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi. 15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.
III kooliaste	1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. 2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. 3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. 4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel. 5. On loov ja ettevõtlik. 6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena. 7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. 8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega. 9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. 10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise. 11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi. 12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus. 14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

I KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäeva valikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;

- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

2.KLASS

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MINA	
Teema läbimisel õpilane: 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.	● Mina. ● Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. ● Sallivus. ● Viisakas käitumine.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) mõttekaardi koostamine; 2) loovtöö: visuaalne pilt iseendast.
TEEMA: MINA JA TERVIS	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;	● Tervis. ● Terve ja haige inimene. ● Tervise eest hoolitsemine. ● Ravimid. ● Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport.

2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	• Abi saamise võimalused. • Esmaabi.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) plakati koostamine teemal: tervislik eluviis; 2) enda ajakasutuse analüüsi teostamine õpetaja juhendamisel.
TEEMA: MINA JA MINU PERE	
Teema läbimisel õpilane: 1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.	• Kodu. Koduarmastus. • Perefond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. • Pereliikmete tegevus ja rollid. • Vanemate ja teiste inimeste töö. • Kodused tööd. • Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. • Kodu traditsioonid. • Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. • Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) mõttekaardi koostamine: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses.
TEEMA: MINA JA EESTI	
Teema läbimisel õpilane: 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; 3) teab, kes on Eesti Vabariigi president; 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; 6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest; 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.	• Eesti – minu kodumaa. • Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. • Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. • Eesti pealinn. • Eesti Vabariigi sünnipäev. • Eesti President. • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. • Rahvakalendri tähtpäevad.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) õppekäik kodukoha olulistesse kohtadesse.
TEEMA: MINA: AEG JA ASJAD	
Teema läbimisel õpilane: 1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; 3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; 4) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.	• Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. • Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. • Minu oma, tema oma, meie oma. • Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) päeva- ja nädalakava koostamine; 2) õpimapi sisseseadmine ja koostamine.
3.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MINA	
Teema läbimisel õpilane:	• Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus.

1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.	• Mina ja endasse suhtumine. • Lapse õigused ja kohustused.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) mõistekaardi koostamine; 2) loovtöö: teemaga seotud plakat.
TEEMA: MINA JA TERVIS	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; 2) selgitab ja demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	• Vaimne ja füüsiline tervis. • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. • Ohud tervisele ja toimetulek ohtuolukorras.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös; 2) praktiliste tegevuste kaudu esmaabivõimaluste demonstreerimine.
TEEMA: MINA JA TEISED	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; 3) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi; 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; 7) teab, et vägivaldal on eri vormid; 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; 9) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; 10) demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.	• Minu ja teiste vajadused. • Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. • Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. • Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. • Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. • Liiklusreeglid. • Mäng ja töö. • Õppimine. Kohustus tunne ja vastutus. • Meeskonnatöö. Tööjaotus.
PRAKTIILISED TÖÖD:	1) juhtumianalüüsid; 2) rollimängud teemaga seotud oskuste demonstreerimiseks; 3) liiklusesituatsioonide praktiline lahendamine
TEEMA: MINA: TEAVE JA ASJAD	
Teema läbimisel õpilane:	• Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine.

1) loetleb erinevaid teabeallikaid; 2) leiab infot erinevatest allikatest; 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.	• Reklaami mõju. • Turvaline käitumine meediakeskkonnas. • Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) töö erinevate teabeallikatega nende usaldusväärsuse hindamise eesmärgil; 2) praktiline ülesanne digivahendite abil info leidmiseks.

II KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöisel probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;

- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5.KLASS

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

TEEMA: TERVIS

Teema läbimisel õpilane:

- 1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 2) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 3) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 4) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 5) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias.

- Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad.
- Tervist mõjutavad tegurid.
- Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.
- Meedia osa tervisega seotud otsustes.
- Tervise teemalised veebilehed.

PRAKTILISED TÖÖD:

- 1) oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine.

TEEMA: TERVISLIK ELUVIIS

Teema läbimisel õpilane:

- 1) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

- Tervisliku eluviisi komponendid.
- Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid.
- Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted.
- Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine.
- Uni.

PRAKTILISED TÖÖD:

- 1) toidupüraamidi koostamine lähtuvalt oma toitumisharjumustest;

	2) oma kooli lõuna uurimine lähtuvalt taldrikureeglist; 3) lühiuurimus ühest põhitoitainest; 4) oma liikumisplaani koostamine ja jälgimine; 5) virgutusvõimlemise läbiviimine klassis.
TEEMA: MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED	
Teema läbimisel õpilane: 1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; 2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.	• Murdeiga inimese elukaares. • Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. • Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. • Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. • Suguline küpsus ja soojätkamine.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) juhtumite lahendamine rühmatööna.
TEEMA: TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises; 2) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; 3) toob näiteid meediaga seotud ohtudest; 4) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; 5) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust; 6) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikkust mõju tervisele; 7) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.	• Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. • Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. • Vahendatud suhtlemine. • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. • Valikud ja vastutus seoses uimastitega. • Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele. • Oskus öelda "ei".
PRAKTILISED TÖÖD:	1) juhtumite arutelud; 2) rollimängud
TEEMA: HAIGUSED JA ESMAABI	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; 2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	• Levinumad laste ja noorte haigused. • Nakkus- ja mittenakkushaigused. • Haigustest hoidumine. • HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. • Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) praktilised ülesanded esmaabivõtete demonstreerimiseks.
6.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MINA JA SUHTLEMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; 2) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 3) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; 4) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.	• Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enese kontroll. • Oma väärtuste selgitamine.

PRAKTIKALISED TÖÖD:	1) eneseanalüüsi testid.
TEEMA: SUHTLEMINE TEISTEGA	
Teema läbimisel õpilane: 1) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; 2) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; 3) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; 4) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; 5) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; 6) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; 7) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; 8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi; 9) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.	• Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. • Aktiivne kuulamine. • Tunnete väljendamine. • Eneseavamine. • Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. • Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.
PRAKTIKALISED TÖÖD:	1) juhtumite lahendamine.
TEEMA: SUHTED TEISTEGA	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; 2) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; 3) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; 4) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.	• Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. • Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. • Sõprusuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. • Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikute iseärasused. • Soolised erinevused. • Erivajadustega inimesed. • Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.
PRAKTIKALISED TÖÖD:	1) teemaga seotud rollimängud.
TEEMA: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS	
Teema läbimisel õpilane: 1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi; 2) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise; 3) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi; 4) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; 5) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; 6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; 7) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.	• Otsustamine ja probleemide lahendamine. • Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. • Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. • Vastutus otsustamisel. • Konfliktide olemus ja põhjused. • Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.

PRAKTILISED TÖÖD:	1) juhtumianalüüsid; 2) teemakohased rolli- ja meeskonnamängud.
TEEMA: POSITIIVNE MÕTLEMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; 2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	• Positiivne mõtlemine. • Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks.
LÕIMING	
TUUMAIN: AJALUGU	Põhiteemad: • Muistsed. Idamaade tsivilisatsioon • Vana-Kreeka tsivilisatsioon. • Vana-Rooma tsivilisatsioon.
III KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED	
1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid; 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 26) analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;	

- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7.KLASS

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

TEEMA: INIMESE ARENG JA MURDEEA KOHT SELLES

Teema läbimisel õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 3) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.

- Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar.
- Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana.
- Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.
- Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes.
- Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi.
- Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine

PRAKTIKALISED TÖÖD:

- 1) praktiline ülesanne inimese elukaare visuaalseks kujutamiseks.

TEEMA: INIMESE MINA JA ÕNN

Teema läbimisel õpilane:

- 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 2) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 3) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 4) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.

- Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine.
- Konfliktide vältimine ja lahendamine.
- Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

PRAKTIKALISED TÖÖD:

- 1) loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks.

TEEMA: INIMENE JA RÜHM

Teema läbimisel õpilane:

- 1) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhtes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega.

- Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas.
- Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid.
- Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas.
- Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

PRAKTILISED TÖÖD:	1) dramatiseering rühma toimega tõhusaks toimetulekuks.
TEEMA: TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; 3) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.	• Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. • Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. • Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.
PRAKTILISED TÖÖD:	1) õpiprojekt: noorte uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalused
LÕIMING	
TUUMAINE: BIOLOOGIA	Põhiteemad: • Mis on teadus? • Selgroogsete loomade tunnused. • Selgroogsete loomade areng.
8.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: TERVIS	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; 2) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; 3) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 4) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; 5) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; 6) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 7) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 8) analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; 9) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; 10) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.	• Tervis kui heaoluseisund. • Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. • Eesti rahvastiku tervisenäitajad. • Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. • Tegurid, mis mõjutavad tervisele seotud valikuid. • Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. • Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. • Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. • Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. • Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. • Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. • Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

PRAKTIKILISED TÖÖD:	1) kehalise aktiivsuse, toitumise ja unepäeviku pidamine.
TEEMA: SUHTED JA SEKSUAALSUS	
Teema läbimisel õpilane: 1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; 2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; 4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 5) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; 6) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; 7) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi; 8) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.	• Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. • Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. • Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.
PRAKTIKILISED TÖÖD:	1) praktiline ülesanne: kondoomi kasutamine.
TEEMA: TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; 2) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 3) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	• Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. • Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. • Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.
PRAKTIKILISED TÖÖD:	1) esmaabi osutamisega seotud praktilised ülesanded.
LÕIMING	
TUUMAINE: GEOGRAAFIAGA	Põhiteemad: • Kliima • Veestik • Inimene erinevates loodusvööndites

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajaloõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajaloõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajaloõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajaloõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus.

Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajaloõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma,

et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

II kooliaste	1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu. 8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.
III kooliaste	1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga. 11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud. 12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. 14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana. 15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

II KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED

1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;

- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

5.KLASS

ÕPITULEMUSED

ÕPPESISU

TEEMA: AJAARVAMINE

Teema läbimisel õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 3) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 4) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 5) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.

- Ajaarvamisega seotud mõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number.
- Ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.
- Ajatelg.

PRAKTILISED TÖÖD:

- Ajajoone koostamine.

TEEMA: AJALOOALLIKAD

Teema läbimisel õpilane:

- 1) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 2) töötab lihtsamate allikatega;
- 3) kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.

- Ajalugu ja ajalooallikad.
- Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.

4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat.	
PRAKTIILISED TÖÖD:	•Mihkli kiriku muuseumi külastamine.
TEEMA: ELUOLU	
Teema läbimisel õpilane: 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust, mineviku inimeste eluolu; 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4) kasutab ajalookaarti.	• Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. •Elu muinasajal. •Eluolu keskajal. •Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodi. •Eluolu uusajal.
PRAKTIILISED TÖÖD:	• Valmistab lihtsat toitu – kiluleivad, kört jne.
TEEMA: AJALOOSÜNDMUSED JA AJALOOISED ISIKUD	
Teema läbimisel õpilane: 1) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 3) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 4) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 7) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 8) toob näiteid inimestegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; 9) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 10) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; 12) toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.	• Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas (Peeter Põld – I haridusminister, Eduard Bornhöhe,) •Euroopas (Gustav Adolf II, Johan Skytle) ning maailmas (Christofer Columbus, Marco Polo). • Rahvuslik ärkamisaeg. •Eesti iseseisvumine. Silmapaistvad isikud Eestis (Liidia Koidula, Johan Voldemar Jansen, Konstantin Päts), • Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. •Eesti ja Teine maailmasõda. •Nõukogude aeg. •Iseseisvuse taastamine
PRAKTIILISED TÖÖD:	õppekäik kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumiseks; õppekäik kodukohaga seotud kultuurimälestise juurde (Kuremäe klooster); Jaan Tõnnissoni monumendiga tutvumine
LÕIMING	
TUUMAIN: INIMISEÕPETUS	Põhiteemad: • Tervis. Tervislik toitumine. • Kehaline aktiivsus ja sport. Enesekontroll, emotsioonide väljendamine. • Turvalisus ja riskikäitumine. • Internetiga seonduvad ohud

6.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MUINASAEG	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloos periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt; 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 4) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 5) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust; 6) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.	• Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. • Muinasaja arengujärgude üldisloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. • Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda. • Muinasaegsed mälestised – kalmed jaasulakohad – ning arheoloogilised leiud. • Kodukoha inimasustus muinasajal.
PRAKTILISED TÖÖD:	• Esimese asunduse joonistamine (linnus). • Õppekäik kooli või kodukoha ümbruses muistsesse matmiskohta.
TEEMA: VANAD IDAMAAD	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid inimestegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; 2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 4) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 5) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 6) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.	• Vanaaja sisu ja üldisloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. • Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. • Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon. • Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. • Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. • Vana-India ja Vana-Hiina.
PRAKTILISED TÖÖD:	• Püramiidi meisterdamine ja kirjeldamine. • Pildi analüüs.
TEEMA: VANA-KREEKA	
Teema läbimisel õpilane:	• Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükene kultuur. Kreeka

1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; 4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 5) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; 6) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 7) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist; 8) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 9) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.	linnrüügid. •Ühiskonna korraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. •Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütolooia. •Olümpiamängud. Homerose kangelaſeepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, ſkulptuur, vaasimaal. •Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.
PRAKTILISED TÖÖD:	• Homerose eepos „Odüssea“ analüüs. •Vaasimaali analüüs.

TEEMA: VANA-ROOMA

Teema läbimisel õpilane: 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 2) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 3) paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid; 4) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 5) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonna; 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 7) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; 8) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; 9) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 10) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja	• Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. • Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. • Rooma võimu laienemine Vahemere maades. • Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. • Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. • Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. • Ristiusu teke, Uus Testament.
--	---

sündmuse, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele; 11) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.	
PRAKTILISED TÖÖD:	• Vana-Rooma raamatu koostamine. • Vana - Kreeka- ja Vana-Rooma võrdleva tabeli koostamine.

III KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega

7.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MAAILM KESKAJAL 476-1492	
Teema läbimisel õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 3) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärge; 4) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 5) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 6) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 8) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 9) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 11) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 12) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 13) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 14) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.	• Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. • Läänikord, eluolu. Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. • Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. • Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. • Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. • Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. • Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. • Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. • Linnad. • Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. • Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.
PRAKTILISED TÖÖD:	• Keskaegse linna meisterdamine.
TEEMA: MAAILM VARAUUSAJAL 1492-1600	
Teema läbimisel õpilane: 1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 2) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 3) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle	• Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. • Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades • Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. • Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. • Renessanss ja humanism.

tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 6) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.	
PRAKTILISED TÖÖD:	• Keskaegsed kodukoha mälestised; • Filmi “Viimne reliikvia” vaatamine ning järgnevad arutelud. • Leonardo da Vinci ja tema kunst
LÕIMING	
TUUMAIN: BIOLOOGIA	Põhiteemad: • Mis on teadus? • Selgroogsete loomade tunnused. • Selgroogsete loomade areng.
8.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MAAILM 1600-1815	
Teema läbimisel õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse- tagajärje seoseid; 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 6) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 8) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 9) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevus; 10) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 11) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 12) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähtendus võib ajas muutuda;	• Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. • Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). • USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus • Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. • Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.

13) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 15) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.	
PRAKTIILISED TÖÖD:	● Prantsuse revolutsiooni kohta Eugène Delacroix' Juulirevolutsioonile pühendatud maal "Vabadus viib rahva barrikaadidele" (1830) - analüüs.
TEEMA: MAAILM 1815-1918	
Teema läbimisel õpilane: 1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 2) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 3) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; 4) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle, rahvuslusele tänapäeval; 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 6) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eelistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 7) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 8) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 9) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 10) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 11) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 12) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;	● Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. ● Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik ● Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, ● rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. ● Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. ● Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.

13) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi; 14) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 15) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 16) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.	
PRAKTILISED TÖÖD:	Film “Nimed marmortahvil” – analüüs.
LÕIMING	
TUUMAIN: GEOGRAAFIAGA	Põhiteemad: - Kliima - Veestik - Inimene erinevates loodusvööndites
9.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHEL 1918-1939	
Teema läbimisel õpilane: 1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 7) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; 8) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 9) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja 10) toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 11) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 12) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega	- Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles’ süsteem. - Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. - Maaillmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. - Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. - Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. - Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

võitlemisel; 13) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist; 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 15) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 16) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 17) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 18) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.	
PRAKTIILISED TÖÖD:	• Õppefilmide (lühifilmid) vaatamine ning järgnevad arutelud; • allikate (piltide, fotode, tekstide) analüüs.
TEEMA: TEINE MAAILMASÕDA 1939-1945	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 4) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg; 5) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 6) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.	• Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. • Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. • Holokaust, ÜRO asutamine. • Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. • Teise maailmasõja mõjud paikkonnas
PRAKTIILISED TÖÖD:	• õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud paika – Sinimägedesse, Narva.
TEEMA: MAAILM PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA 1945-2000	
Teema läbimisel õpilane: 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; 3) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel	• Külma sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. • USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. • Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. • Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon.

ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda; 5) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 6) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 7) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 8) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 9) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; 11) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 12) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 13) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 14) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 15) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; 17) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 18) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 19) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.	• Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. • Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. • Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. • Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. • Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. • Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.
PRAKTILISED TÖÖD:	• Õppefilmide vaatamine ning järgnevad arutelud; • allikate (piltide, fotode, tekstide) analüüs. • Õppekäik Narva Kreenholmi.
LÕIMING	
TUUMAIN: ÜHISKONNAÕPETUS	Põhiteemad: • Riik ja valitsemine. • Eelarve. • Euroopa Liit.

6. ÜHISKONNAÕPETUS

ÕPPEAINE KIRJELDUS

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvale õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

II kooliaste

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

III kooliaste

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.

4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

II KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamise seotud ohtusid ja käitub turvaliselt
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest
- 25) koostab eelarve etteantud piirides
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi

6.KLASS	
ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: INIMESED MEIE ÜMBER, KOGUKONNAD; EUROOPA RIIGID JA RAHVAD; KULTUURILISED ERINEVUSED JA SALLIVUS	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 4) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; 5) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; 6) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda.	• Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). • Sooline võrdõiguslikkus. Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. • Pere ja suguvõsa. • Naabruskond maal ja linnas. • Sõpruskond. • Koolipere. • Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.
PRAKTIILISED TÖÖD:	• töö erinevate kaartidega; • võrdleva tabeli koostamine;
TEEMA: VABATAHTLIK TEGEVUS: KODANIKUÜHENDUSED JA –ALGATUS, KOOSTÖÖ	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 2) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 3) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.	• Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. • Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatused võimalused. Jõhvi Avatud Noortekeskus • Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.
PRAKTIILISED TÖÖD:	• ideekaardi koostamine.
TEEMA: DEMOKRAATIA PÕHIMÕTTED JA SELLE TOIMIMINE; KOOLIDEMOKRAATIA, LAPSE ÕIGUSED JA VÕIMALUSED OSALEDA POLIITIKAS	
Teema läbimisel õpilane: 1) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 2) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; 3) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; 4) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; 5) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; 6) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.	• Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. • Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. • Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. • Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). • Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. • Kooli sisekord (kodukord). • Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
PRAKTIILISED TÖÖD:	• õppekäigud kohaliku omavalitsuse asutustesse.
TEEMA: MEEDIA JA TEAVE	
Teema läbimisel õpilane: 1) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;	• Allikas, arvamus, fakt. • Allikate usaldusväärsus. • Autoriõigused ja viitamine.

2) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid; 3) kasutab viitamist nõuetekohaselt;	
PRAKTIILISED TÖÖD:	•Töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument); •referaadi koostamine.
TEEMA: TÖÖ JA TARBIMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest; 2) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida; 3) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult; 4) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; 5) oskab oma aega ja tegevusi planeerida; 6) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; 7) koostab eelarve etteantud piirides; 8) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; 9) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.	• Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. • Elukutsed – teadmised ja oskused. • Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. • Teadlik, säästev tarbimine. • Töökultuur ja tööeetika.
PRAKTIILISED TÖÖD:	•eelarve koostamine •ajaplaani koostamine
LÕIMING	
TUUMAIN: AJALUGU	Põhiteemad: •Muistsed Idamaade tsivilisatsioon. •Vana-Kreeka tsivilisatsioon. •Vana-Rooma tsivilisatsioon.
III KOOLIASTME LÕPUKS TAOTLEVAD ÕPITULEMUSED	
Õpilane: 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest	

- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist

9.KLASS

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
TEEMA: MEEDIA JA TEAVE	
Teema läbimisel õpilane: 1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 3) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; 4) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.	• Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. • Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. • Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: • Valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. • Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. • Plagieerimine.
PRAKTILISED TÖÖD:	•töö erinevate allikatega
TEEMA: ÜHISKONNA SOTSIAALNE STRUKTUUR	
Teema läbimisel õpilane: 1) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; 2) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi; 3) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 4) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja	• Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. • Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. • Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; 5) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 6) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.	
PRAKTIKALISED TÖÖD:	● võrdlustabeli koostamine.
TEEMA: ÜHISKONNA INSTITUTSIOONILINE STRUKTUUR	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus; 2) selgitab ühiskonna sektorite (avaliku sektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 3) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid erasektor, eraettevõtte; 4) selgitab ühiskonna sektorite (erasektori) spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 5) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.	● Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik õiguslikud asutused). ● Erasektor kui kasumile suunatud sektor. ● Kolmas sektor kui mittetulundussektor. ● Mõisteid: erasektor, eraettevõtte ● Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.
PRAKTIKALISED TÖÖD:	● õppekäik.
TEEMA: ÜHISKONNALIHKMETE ÕIGUSED	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet inimõigused; 2) tunneb inimõigusi märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); 3) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused; 4) tunneb lastekaitse põhimõtteid, tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.	● Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. ● Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. ● Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. ● Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. ● Lapse õigused, kohustused ja vastutus.
PRAKTIKALISED TÖÖD:	● juhtumianalüüs.
TEEMA: RIIK JA VALITSEMINE	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; 2) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 3) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 4) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 5) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 6) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 7) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 8) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;	● Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. ● Demokraatliku valitsemise põhihooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. ● Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. Jõhvi valla Noortevolikogu.

9) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 10) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid.	
PRAKTIKASE TÖÖD:	• võrdlustabeli koostamine
TEEMA: KODANIKUÜHISKOND	
Teema läbimisel õpilane: 1) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 2) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 3) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.	• Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. • Vabaühendused ja MTÜd. • Kirik ja usuühendused. • Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodaniku ajakirjandus. • Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. • Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. • Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.
PRAKTIKASE TÖÖD:	• ideekaardi koostamine
TEEMA: EESTI JA MAAILM	
Teema läbimisel õpilane: 1) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 2) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 3) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 4) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 5) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 6) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 7) toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; 8) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; 9) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; 10) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.	• Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. • Riigikogu koosseis ja ülesanded. • Valitsuse moodustamine ja ülesanded. • Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. • Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. • Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. • Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. • Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. • Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. • Eesti Euroopa Liidu liikmena. • Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. • Eesti kultuur ja maailm.
PRAKTIKASE TÖÖD:	• juhtumianalüüs
TEEMA: MAJANDUS	
Teema läbimisel õpilane: 1) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; 2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; 3) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;	• Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. • Ettevõtluse vormid. Ettevõtluse roll ühiskonnas. • Ressursside jagunemine maailmas. • Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. • Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. • Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus.

4) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; 5) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 6) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 7) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohusolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.	• Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. • Tööõigus. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. • Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. • Säästmine ning investeerimine. Laenamine. • Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul.
PRAKTIILISED TÖÖD:	• eelarve koostamine; • enda tarbimiskäitumise uurimine

Kehtestatud direktori käskkirjaga 07.04.2025 nr 1/3/217 põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 17 lõike 2 alusel.

Jõhvi Kesklinna Kooli õppekava on läbi arutatud ja heaks kiidetud 03.04.2025 õppenõukogu koosolekul nr 6.

07.04.2025 on heaks kiidetud hoolekogu poolt,

04.04.2025 on heaks kiidetud õpilasesinduse koosolekul.